

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Kirgizistan 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Kirgizistan, som är ett fattigt land där stora delar av befolkningen lever under svåra förhållanden, brottas med en hel del problem vad gäller respekten för de mänskliga rättigheterna. Avseende de medborgerliga och politiska rättigheterna är, enligt flera källor, tortyr ofta förekommande. Förhållandena i landets fängelser är mycket bristfälliga. Godtyckliga frihetsberövanden förekommer regelbundet och strafffrihet är ett problem. Korruptionen är utbredd, exempelvis inom hälsovården, men även inom rättsväsendet vilket negativt påverkar domstolarnas opartiskhet.

Regeringen utövar starkt inflytande över medier, inte minst genom statliga bidrag. Ändå har Kirgizistan den näst bästa pressfriheten bland de centralasiatiska länderna enligt rankingen för 2010 gjord av "Reportrar utan gränser".

Diskrimineringsskyddet är väl tillgodosett i lag. Mot de kränkningar som ändå förekommer har myndigheterna vidtagit vissa åtgärder, dock ej alltid i tillräcklig utsträckning, som i fallet med kvinnors ställning. Kvinnans situation i Kirgizistan är i flera fall svår, bland annat är misshandel i hemmet ett växande problem och kvinnors representation i arbetsliv och förvaltning är låg jämfört med männens. Hälsoförhållandena på många av landets arbetsplatser är undermåliga.

Regeringen har antagit särskilda program för att förbättra barnens villkor men sjukdomar, undernäring och misshandel fortsätter att plåga alltför många barn. Resurserna är inte tillräckliga, varken för den enskilda familjen eller hos staten, för att kunna tillgodose alla barns behov.

Som positivt kan framhållas att det civila samhället är relativt starkt i Kirgizistan, inte minst jämfört med de övriga länderna i Centralasien. Flera lokala organisationer för mänskliga rättigheter är verksamma och de tillåts i stort utföra sitt arbete med att bevaka och rapportera om situationen för de mänskliga rättigheterna utan inblandning av regeringen.

Kirgizistan befinner sig idag i något av ett övergångsskede. Detta efter oroligheter och val under en statskupp, våldsamma upplöpp, folkomröstning om en ny grundlag och parlamentsval under 2010. Om regeringen lyckas hålla ihop och genomdriva sina planer på politiska, ekonomiska och sociala reformer kan landet komma att utvecklas i en mer demokratisk riktning. Å andra sidan riskerar meningsskiljaktigheterna mellan regeringspartierna att urarta och leda till nytt våld. Dessutom kan det bli svårt även för en välfungerande regering att genomdriva sina intentioner i ett fattigt land med en dåligt fungerande – och korrumperad – statsapparat. Givetvis påverkas även respekten för de mänskliga rättigheterna av eventuella framsteg för den nya regeringen.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Kirgizistan har tillträtt:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt (CCPROP1) men **inte** protokollet om avskaffandet av dödsstraffet (CCPROP2),
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt.
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* men inte det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr,
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn
- Konventionen om skydd av alla migrerande arbetares och deras familjemedlemmars rättigheter, *Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW)*

- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)* har endast undertecknats.

Kirgizistan har **inte** tillträtt konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder eller konventionen mot påtvingade försvinnanden.

Kirgizistan rapporterar till de FN-kommittéer som övervakar att konventionerna efterlevs, dock inte sällan med avsevärd fördröjning.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Trots förbud förekommer, enligt inhemska och internationella organisationer för mänskliga rättigheter, tortyr i häkten och fängelser, ofta som ett sätt att tvinga fram bekännelser.

Förhållandena i landets fängelser är mycket bristfälliga. Överbeläggning och brist på mat och mediciner utgör de huvudsakliga problemen. Sommaren 2010 aviserade justitieministern förslag till lagändringar varigenom flera brott skulle bestraffas med böter och inte som nu med fängelse, allt för att minska överbeläggningen på anstalterna. Såväl lokala som internationella organisationer för mänskliga rättigheter (till exempel Internationella rödakorskommittén, ICRC, och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE) har tillåtits besöka fängelser i landet.

4. Dödsstraff

År 1998 började parlamentet införa ett årligt moratorium mot verkställande av dödsstraffet. Genom en ändring i konstitutionen sommaren 2007 avskaffades dödsstraffet fullständigt och definitivt. Enligt uppgift har inga dödsdomar verkställts sedan landet blev självständigt.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer regelbundet i Kirgizistan, ibland uppenbarligen som ett sätt för polisen att tillskansa sig mutor. Enligt lagen krävs beslut från en åklagare innan häktning kan ske, men den följs alltså inte alltid.

På grund av den försämrade ekonomiska och sociala situationen i Uzbekistan har polis och säkerhetsorgan ökat sin övervakning av den uzbekiska minoriteten i Kirgizistans del av Ferghana-dalen. Minoriteten har utsatts för frihetsberövanden till följd av polisens eller säkerhetsorganens satsning på ”kamp mot terrorism”. Detta kan också ha varit en av orsakerna till de etniskt färgade oroligheterna i juni 2010.

Fri rörlighet inom och över landets gränser tillåts i princip. Kravet på utresevisum ur landet är avskaffat. Inom landet finns krav på registrering av bostads- och arbetsort. I samarbete med OSSE antogs 2002 en ny lag om inrikes migration som syftar till att avskaffa systemet med registrering. Lagens skrivningar har dock inte genomförts fullt ut: bland annat krävs registrering på den faktiska bostadsorten för upptagande i röstlängd och utövande av rösträtt.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Konstitutionen föreskriver en oberoende dömande makt, men i praktiken verkar rättsväsendet vara underställt den verkställande makten exempelvis när det gäller åtal mot ”obekväma” journalister. Åtalade kan få sina fall prövade i lokala och regionala domstolar samt i Högsta domstolen. Därutöver finns separata militärdomstolar och skiljedomstolar samt ett system med äldreråd som avgör familjetvister. En konstitutionsdomstol tolkar grundlagen. Presidenten nominerar domare till de högre domstolarna. Dessa måste godkännas av parlamentet. Domare i lokala domstolar utses av presidenten.

Det är åklagaren som leder domstolsförhandlingarna. Principen om att den åtalade är oskyldig till dess motsatsen har bevisats skall följas, och den åtalade har rätt till försvarsadvokat. Dessa rättigheter respekteras inte alltid. Korruptionen inom rättsväsendet är, enligt flera samstämmiga källor, utbredd, inte minst som ett resultat av domarnas låga löner.

En ombudsman som skall bevaka medborgarnas mänskliga rättigheter utsågs år 2002.

7. Strafffrihet

Strafffrihet, det vill säga underlåtenhet från statens sida att beivra och bestraffa brott och då särskilt brott begångna av statens representanter, är ett problem i Kirgizistan. De senaste åren har dock ett antal poliser åtalats för tortyr.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Konstitutionen föreskriver yttrande- och tryckfrihet men i praktiken begränsas dessa rättigheter. Regeringen utövar starkt inflytande över medier, inte minst genom statliga bidrag. Ett antal oberoende tidningar finns i landet men då det ledande tidningstryckeriet är statligt och från tid till annan vägrar trycka vissa tidningar, möter de oberoende tidningarna ibland svårigheter med utgivningen. Samtliga media måste registrera sig innan de får inleda sin verksamhet.

I den senaste rankingen av pressfriheten i världens länder, som årligen genomförs av organisationen ”Reportrar utan gränser” i 178 länder, hamnar Kirgizistan på plats 159. Organisationen menar också i sin bedömning att trenden är negativ, det vill säga att situationen för media försämras. Fortfarande får dock Kirgizistan den näst bästa rankingen bland de fem centralasiatiska länderna.

Förenings- och församlingsfrihet föreskrivs i konstitutionen och respekteras i stort, även om framför allt de lokala myndigheterna ibland utnyttjat lagstiftningen för att begränsa dessa friheter. För att en förening eller organisation ska få verka krävs registrering, vilken som regel beviljas utan problem. Särskilda tillstånd krävs för demonstrationer och möten, och också sådana beviljas i allmänhet.

Även om religionsfrihet föreskrivs i konstitutionen och respekteras i allmänhet, förekommer kränkningar. Alla religiösa grupperingar måste registreras och vissa kristna samfund har stött på problem i denna procedur. Det gäller inte etablerade kristna samfund som den ortodoxa eller den katolska kyrkan, utan främst nykristna trossamfund.

Hos regeringen finns en oro för utbredningen av extrema islamiska grupperingar. Enligt vissa bedömare kan medlemmar av *Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)*, som bombats ut från sina traditionella uppehållsorter i Afghanistan och Pakistan, komma att söka sin tillflykt till södra Kirgizistan. Samma sak gäller för *Islamic Jihad Union (IJU)*, som påstås ha etablerat celler i Kirgizistan. Den största extrema gruppen, *Hizb-ut-Tahrir*, är visserligen förbjuden i landet men uppfattas likväl av många bedömare som mycket aktiv på landsbygden i södra Kirgizistan.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

År 2010 blev dramatiskt för Kirgizistan. Ett tilltagande folkligt missnöje med korrupta myndigheter, ökade priser och levnadsomkostnader samt en president vars främsta intresse var att berika sig själv och sin familj, ledde i april till oroligheter. Dessa inleddes i staden Talas den 6 april, men spred sig följande

dag till huvudstaden Bisjkek. Där uppstod sammandrabbningar mellan demonstranter och polis, varvid mer än 80 personer dödades och flera hundra skadades. President Bakiev utlyste undantagstillstånd, men tvingades efter en vecka att fly landet. En provisorisk regering tog över. Denna utarbetade förslag till en ny konstitution som innebär en maktförskjutning från presidenten till parlamentet. Konstitutionen godkändes i en folkomröstning i slutet av juni. Nyval till parlamentet fastställdes till oktober.

I början av juni uppstod mera etniskt färgade oroligheter i södra Kirgizistan, främst mellan kirgizer och den stora uzbekiska minoriteten. Oroligheterna pågick i en knapp vecka men och krävde likväl mer än 400 dödsoffer (främst etniska uzbeker). Omkring 100 000 uzbeker flydde tillfälligtvis över gränsen till Uzbekistan.

Genom den nya konstitution som antogs efter folkomröstningen i juni 2010, ökade antalet parlamentsledamöter från 90 till 120. Däremot behölls vallagen från 2007. Denna stadgar att vid val till parlamentet utgör hela landet en och samma rikstäckande valkrets. För att få representation i parlamentet behöver ett parti väljarstöd från minst fem procent av de *röstberättigade* (inte de i valet röstande). Trots att hela landet utgör en enda valkrets krävs för representation i parlamentet dessutom minst 0,5 procents stöd i var och en av landets sju regioner samt i de två största städerna Bisjkek och Osj.

Kirgizistan idag i något av ett övergångsskede. Om regeringen lyckas hålla ihop och genomdriva sina planer på politiska, ekonomiska och sociala reformer kan landet komma att utvecklas i en verkligt demokratisk riktning. Å andra sidan kan meningsskiljaktigheterna mellan regeringspartierna komma att öka på grund av skilda politiska uppfattningar. Dessutom kan det bli svårt även för en välfungerande regering att genomdriva sina intentioner i ett fattigt land med en dåligt fungerande – och korrumperad – statsapparat.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Diskriminering inom arbetslivet på grund av kön, hudfärg, religion eller politisk åsikt är förbjuden men förekommer i viss utsträckning, även om myndigheterna vidtagit vissa åtgärder för att komma till rätta med problemen.

Den normala arbetsveckan är 41 timmar. Hälso- och säkerhetsförhållandena på landets arbetsplatser – i synnerhet inom industrin – är undermåliga. Lagen tillåter alla arbetare att fritt bilda och ansluta sig till fackliga organisationer. Denna rätt respekteras i allmänhet. Enligt uppgift är 94 procent av arbetarna

fackligt anslutna. Tvångsarbete är förbjudet men lär förekomma i viss utsträckning.

Kirgizistan har tillträtt samtliga åtta av Internationella arbetsorganisationens (ILO) centrala konventioner om föreningsfrihet och förhandlingsrätt, icke-diskriminering i arbetslivet, förbud mot tvångsarbete och förbud mot barnarbete. Som framkommit ovan, är tillämpningen av konventionerna i vissa fall bristfällig.

Arbetslösheten varierar mellan stad och landsbygd men uppskattades år 2004 (senast tillgängliga siffror) till i genomsnitt 18 procent.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälsoförhållandena är undermåliga på många av landets arbetsplatser. Någon uttalad diskriminering vad gäller tillgången till hälsovård kan inte sägas förekomma, men inom hälso- och sjukvården förekommer korruption och mutor. För den som har råd står, åtminstone i huvudstaden, privata alternativ till buds.

12. Rätten till utbildning

Kirgizistan har nio års obligatorisk skolgång, som är tänkt att vara avgiftsfri, men utbildningssystemet lider brist på finansiering. Bättre bemedlade föräldrar sänder sina barn till privata skolor. Flickor och pojkar går i skolan i samma utsträckning och så gott som alla barn genomgår grundskolan.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Kirgizistan är ett fattigt land där stora delar av befolkningen lever under svåra förhållanden, inte minst på landsbygden. År 2004 (senast tillgängliga uppgifter) uppgavs cirka 40 procent av befolkningen leva under fattigdomsgränsen.

Det förekommer också uppgifter om att vissa etniska minoriteter (bland annat uzbeker, uigurer och dunganer) har en lägre levnadsstandard än kirgizerna.

Kirgizistan placerar sig på plats 109 av 169 på UNDP:s human development index från 2010 – i nivå med Indonesien och Sydafrika. Jämfört med tidigare år har Kirgizistan långsamt förbättrat sin placering.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Konstitutionen förbjuder diskriminering på grund av kön, men regeringen har inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att hindra att sådan diskriminering sker. Kvinnomisshandel är ett utbrett och växande problem och många brott av detta slag anmäls aldrig. Lagen förbjuder dock hustrumisshandel. Den traditionella sedvänjan med brudköp och brudrov finns fortfarande kvar på landsbygden.

Även handel med kvinnor är ett allvarligt och tilltagande problem. Kirgizistan fungerar framför allt som ursprungs- och transitland för människohandel och det finns ingen lag som uttryckligen förbjuder verksamheten.

Kvinnorna har generellt – åtminstone i städerna – hög utbildning och är väl representerade i arbetslivet. Kvinnorna är dock, som ovan sagts, underrepresenterade i det politiska livet. Kvinnor på landsbygden har i allmänhet sämre hälsa och mer begränsade utbildningsmöjligheter än kvinnorna i städerna och de tar mer sällan arbete utanför hemmet.

I koalitionsregeringen som tillträdde i december 2010 är endast en av de 25 medlemmarna kvinna.

15. Barnets rättigheter

Regeringen har antagit särskilda program för att förbättra barns villkor och sprida information om deras rättigheter, men resurserna är inte tillräckliga för att säkra barnens grundläggande behov. Svåra sjukdomar, som skulle kunna förhindras med vaccinationer, fortsätter att breda ut sig. Tuberkulos är en vanlig dödsorsak bland små barn. Många barn lider av undernäring, i synnerhet på landsbygden. Barnmisshandel är ett utbrett problem.

Fattiga föräldrar överger sina barn i allt större utsträckning. Enligt insatta bedömare kan antalet övergivna gatubarn uppskattas till mellan 2 000 och 15 000 (beroende på årstiden). FN:s barnfond UNICEF beräknar att det finns cirka 2 000 gatubarn enbart i huvudstaden Bisjkek.

Minimiåldern för att få arbeta varierar med arbetsuppgiften, men enligt lagen får inga barn under 14 år arbeta. Barnarbete blir dock allt vanligare både på landsbygden och i städerna. Ett särskilt problem är att barn deltar i arbetet med

tobaksskördarna. Handel med flickor för prostitution förekommer, men ingen tillförlitlig statistik över problemet finns att tillgå.

Värnplikten inträder vid 18 år ålder. Det finns inga uppgifter om barnsoldater.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt ursprungsbefolkning

Icke-kirgizer säger sig ibland vara diskriminerade, främst genom att de nekas tillträde till högre statliga ämbeten. Såväl ryssar som uzbeker är underrepresenterade i det politiska livet. År 2001 erhöll dock ryskan status som officiellt språk. I hela landet, men framför allt i de södra delarna, har spänningarna mellan kirgizer och uzbeker ökat efter de etniskt färgade oroligheterna sommaren 2010.

Andra minoriteter, som uigurer och dunganer, är – även om de inte utsätts för direkt diskriminering från myndigheternas sida – många gånger inte socialt accepterade av den kirgiziska majoriteten.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Sedan 1998 är homosexualitet bland män inte längre förbjudet enligt lag. Kvinnlig homosexualitet har aldrig reglerats i lagstiftningen. Enligt en lokal enskild organisation som arbetar mot diskriminering och förföljelse på grund av sexuell läggning accepteras homosexuella i viss mån av samhället. Sedan förbudet lyftes har många män öppet visat sin homosexualitet men många väljer fortfarande att dölja sin läggning på grund av risken för samhällets fördömande. Det finns också rapporter om att homosexuella utsätts för utpressning av polismän som hotat ”avslöja” dem för arbetskamrater och andra.

18 Flyktingars rättigheter

Kirgizistan har ratificerat FN:s flyktingkonvention och ger individer asyl och flyktingstatus. Flertalet av flyktingarna i landet kommer från Tadzjikistan och Afghanistan. Regeringen samarbetar med FN:s flyktingorgan, UNHCR, och andra humanitära organisationer för att bistå flyktingar. Värt att särskilt uppmärksamma är att de kirgiziska myndigheterna – så när som i några enskilda fall – inte gav efter för påtryckningar från Uzbekistan att utlämna dem som flytt till Kirgizistan efter våldsamheterna i Andizjan i Uzbekistan våren 2005. I stället medverkade de kirgiziska myndigheterna till att UNHCR kunde ge omkring 450 flyktingar från Uzbekistan en fristad i tredje land.

19. Funktionshindrades rättigheter

Regeringen har antagit ett program för att trygga funktionshindrades rättigheter i samhället och även utarbetat en särskild plan för funktionshindrade barn. I det fattiga Kirgizistan räcker dock budgeten inte till för att genomföra dessa program till fullo. Särskilt finns brister när det gäller mentalt handikappade. Funktionshindrade lider generellt av social diskriminering och hög arbetslöshet.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det civila samhället är relativt starkt i Kirgizistan, inte minst jämfört med de övriga länderna i Centralasien. Flera lokala organisationer för mänskliga rättigheter är verksamma och de tillåts i stort utföra sitt arbete med att bevaka och rapportera om situationen för de mänskliga rättigheterna utan inblandning av regeringen.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

OSSE, som har kontor i Bisjkek och i staden Osj, ger utbildningar inom området mänskliga rättigheter. Inte minst efter de politiska omvälvningarna åren 2005 och 2010 har OSSE mycket aktivt lämnat råd till myndigheterna på det rättsliga området och även vad gäller politiska reformer i stort.

Sverige bedrev tidigare ett utvecklingssamarbete i Kirgizistan för bland annat ökat deltagande av kvinnor i det politiska livet och kampen mot människohandel. Andra projekt syftade till förbättringar av hälsovården och sociala reformer. Sverige har även finansierat utbildning av fängelsepersonal och utvecklandet av alternativ till fängelsestraff.

Via UNDP har Sverige även gett stöd till demokratifrämjande program om rösträtt och allmänna val, samt konfliktförebyggande program i Ferghana-dalen.

Regeringen fattade hösten 2007 beslut om att det direkta, bilaterala svenska utvecklingsbiståndet genom Sida skulle upphöra och så skedde under 2010.